

ילמד ענוים דרכו - שנה ב

יעודי התורה (א)

הרב רן כלילי

1. אברבנאל, פרשת בחוקותי

השאלה הראשונה: למה זה היו ייעודי התורה ושכרה **כולם דברים גשמיים** כמו שזכרו בברית הזה, ולא ייעדם בשלמות הנפשי ושכר הנשמה אחר המוות, באשר הוא סוף האדם והצלחתו האמיתית וטובות העצמי. וכבר שות שתו השערה האויבים (=נוצרים) עם הכתוב הזה וכיחשו היות לישראל (=הברית הישנה") שכר נפשי אחר המוות מפני זה ... אמנם תישאר השאלה לא בכללות התורה כי אם בדברי הברית הזה שביארה התורה השכר... ואם היה השכר הרוחני הוא העיקר הראשון אשר אליו תפנה התורה **למה שתקה מלזכרו כאן** ויעדה בשכר הגופני הכלה והיאבד ושמו תכלית המעשים התוריים...

2. חובות הלכות, ש"ד, ד

שהגמול על שני פנים: גמול בעולם הזה בלבד, וגמול בעולם הבא בלבד, ויש שיהיו ראויים שניהם על מעשה אחד. ולא פורש לנו ביאור זה באר היטב, אך ערב הבורא לעמו **גמול כולל על מעשה כולל. ולא חילק הגמול** על העבודות בעולם, כמו שעשה בעונש על העבירות בעולם, כמו שפירש המעשים שעושיהם חייבין סקילה, שריפה, הרג וחנק, ומלקות ארבעים, ומיתה, וכרת, ותשלומי כפל, ותשלומי ארבעה וחמישה, ונזק שור, בור ושן, ואש, ונותן מום באדם, ושולחת יד במבושיו, והמוציא שם רע, והדומה לזה, אבל **גמול העולם הבא ועונשו לא פירש מהם הנביא מאומה בסיפרו.**

3. ספר העיקרים ג, כה

הקשה אלי חכם אחד מחכמי הנוצרים ואמר: כי הדבר יבחן מצד סיבותיו, אם מצד החומר ואם מצד הצורה ואם מצד הפועל ואם מצד **התכלית**. ואמר כי כשתבחן תורת משה תמצא חסרה בכולן... ומצד התכלית: כי היא לא תניח ההצלחה הנפשית שהוא התכלית האנושי, אבל תניח ההצלחות **הגשמיות** בלבד. ואולם תורת ישו תניח ההצלחה **הנפשית** ולא ההצלחות הגשמיות...

דף מקורות

4. אברבנאל, שם

ואני בספר צדק עולמים... הבאתי ראיות רבות מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים מורות על השארות הנפש והעונג הנפשיי המגיע לצדיק אחר המוות, ועונש הנמרץ המגיע לרשע שמה. ודי בזה להכחיש הטענה הזאת ולבטל כוחה... והתורה לא רצתה להזכיר שכר המצוות ועונשם האמיתי, **כדי שיעבוד האדם את בוראו לשמה ולא לתקוות השכר ויראת העונש**¹...

5. תפארת ישראל, נח

ועוד כי איך אפשר לומר שיהיה נזכר בתורה שום שכר, כאילו אמר שיעבוד האדם בוראו בשביל השכר, ודבר זה אין ראוי לומר כלל. ולפיכך לא נזכר בתורה עולם הבא, שיהיה משמע לעבוד השם יתברך **על מנת לקבל פרס**, ואין זה ראוי. ואולי תאמר: **אם כן למה נכתב בתורה שכר עולם הזה?** אינו דומה לזה כלל, כי אם לא היה נותן להם התורה בעניין זה "אם בחקותי תלכו", **לא היה ראוי שיבוא עליהם עונש**, אחר שלא הזהיר קודם זה.

6. כלי יקר, ויקרא כו, יב

שקודם קבלת התורה היו עובדים כוכבים ומזלות והיו עושים להם עבודות מיוחדות כדי להמשיך מהם הברכה בתבואות ולהביא גשמים בעיתם ושאר הצלחות הגוף (כל הסחף לע"ז נבע מתרבות שבאה להבטיח שפע ופריון ע"י פעולות מאגיות שירצו את האלים). וכשנתן הקדוש ברוך הוא התורה ומנעם מן אותן עבודות, הוצרך להבטיחם שגם על ידי שמירת התורה יזכו לאותן יעודים, ועל ידי עבודות הכוכבים ומזלות יחסרו כל אלה. **אבל חיי העולם הבא לא הוצרך ליעדם, כי גם על ידי אותן עבודות לא היו מובטחים בו**. וזה דעת רב סעדיה בספר האמונות אשר לו וגם בספר מורה נבוכים חלק ג פרק לא.

7. חובות הלבבות, שם²

ומהם - שהעם היו מן הסכלות ומיעוט ההבנה בעניין שאיננו נעלם ממה שכתוב בתורה. ונהג הבורא עימהם מנהג האב החומל על בנו הקטן כשהוא רוצה לייסרו בנחת ולאט, כמו שכתוב: "כי נער ישראל ואוהבה". והאב, כשרוצה ללמד את בנו בנערותו החכמות, אשר יעלה בהן אל המעלות העליונות, אשר לא יבינן הנער בעת ההיא, אילו היה מפיס אותו עליהן, ואומר לו: 'סבול יגיעות המוסר והלימוד, בעבור שתעלה בהן אל המעלות החמודות' - לא הוה סובל את זה ולא שומע אליו, מפני שאין מבין אותו. וכאשר ייעדהו על זה במה שהוא ערב לו

¹ למד כן מדברי הרמב"ם בהקדמה לחלק, ועיין במש"כ לקמן.

² בדומה לכך כתב הרמב"ם באיגרת תחיה"מ שהטעם שהתורה לא הביאה עניין תחיית המתים במפורש מפני שעם ישראל לא היה מסוגל לקבל זאת, ולכן חייך אותם תחילה באמונה בנבואה ובניסים ואח"כ באו הנביאים ולימדום על תחיית המתים.

דף מקורות

מיד ממאכל ומשתה, ומלבוש נאה, ומרכבת נאה, והדומה לזה, ויועידהו במה שיצער אותו מיד מרעב, ועירום, ומלקות והדומה להם, ויישב דעתו על מה שיבטח עליו מן הראיות והמורגשות, והעדויות הגלויות האמיתיות, יקל עליו לסבול יגיעת המוסר ולשאת טרחו. וכאשר יגיע לימי הבחרות ויחזק שכלו, יבין העניין המכוון אליו במוסרו, ויכווין אליו, ותמעט בעיניו הערבות אשר היה רץ אליה בתחילת ענייניו, והיה זה לחמלה עליו. וכן הבורא, יתברך, ייחל עמו והפחידם בגמול ועונש ממהרים, **מפני שידע כי העם כאשר יתקנו לעבודה תיגל מעליהם סכלותם בגמול העולם הבא ועונשו**, ויכוונו בעבודה אליו ויתנהגו בה עדין. **וכן נאמר בכל מה שבספרים מהגשמת הבורא יתברך.**

8. ספר הכוזרי א, קד - קט

אמר הכוזרי: והלא ייעודי הדתות האחרות עשירים יותר ומשפיעים מיעודיכם? אמר החבר: אך כל אלה יעודים **לאחר המוות** ובחיים אין דבר מהם ואין גם דבר אשר יורה עליהם... לא כן ייעודינו הם כי **נדבק** בעניין ה-לוהי על ידי הנבואה וכל הקרוב לה וכי יתחבר העניין ה-לוהי בנו באותות גדלה במראות כבוד ובנפלאות. ולכן לא נאמר בתורה: אם תעשו ככל המצווה הזאת אביאכם אחרי מותכם אל גנות ואל מקום תענוגות, כי אם "והייתם לי סגולה" ואני אהיה לכם ל-להים ואנהיגכם... לא כן בעלי הדתות האחרות, הם לא ראו דבר מכל זה. וכאילו נאמר להם "קבלו עליכם לעבד את מלך הודו כמו שקיבלו עליהם החברים ההם ואז תקרבו אל המלך אחרי מותכם, ואם לא תעבדוהו והרחיקכם המלך ויענישכם אחר המוות". והנה אחדים מהם אמרו: **מעולם לא בא אדם אלינו לספר לנו כי מיום מותו הוא נמצא בגן עדן או בגיהנם**. אולם רבים העדיפו לשם השמירה על המקובל ועל הסכמת הציבור לדעה אחת (=האיחוד החברתי) לקבל עליהם את העבודה ההיא, אך **תקוותם לשכר זה חלשה היתה בנפשם** ורק כלפי חוץ הופיעה כחזקה ומקיימת - כי באמונה ההיא היו מתכבדים ומתפארים על פני המון העם. האומנם יוכלו אלה להתפאר בשכר, אשר לפי טענתם יעלה בידם אחר המוות, על פני האנשים המגיעים לשכר זה בחייהם? האין טבע הנביאים והחסידים קרוב יותר לקיום הנצחי מטבע מי שלא הגיע למדרגה זו?

9. תולדות אדם, בית אחרון, ח

והחכם רבי יוסף השיב עליו במאמר הב' מספר "עין הקורא", כי הדיבור ההוא אשר זכר הוא סיבה נכונה להבטחת אלה הטובות, אבל להשמטת זיכרון התכלית האמיתי איננה סיבה כלל, כי היה ראוי שיזכר זה וזה".

10. תפארת ישראל, נח

וגם יש להשיב כי התורה האמיתית לא זכרה עולם הבא בתורה, בשביל דבר זה, כדי שיהיו כל דברי תורה מבוררים-ניכרים לכל אדם בחוש העין, דבר שהוא יסוד התורה. ואין אתה צריך להאמין דברים שהוא יסוד התורה, כי כך ראוי אל כל שנקרא בשם "תורה". כי אם באים להאמין דברים שהוא יסוד התורה, כל אחד יוכל לכתוב תורה ומצוות מליבו, ויאמר שבשכר התורה יהיו לו כך וכך לעולם הבא, דברים בלתי ידועים, ולא יהיה ניכר האמת מן השקר. ולפיכך ראוי לתורה שיהיו דבריה מבוררים וניכרים לחוש העין, עד שלא תוכל לדמות

דף מקורות

לה אחד מן הדתות מכחישי ה', שרוצה לשקר, שתבטיח דברים גם כן, כמו שעושים הדתות הנ"ל מבטיחים שכל עולם הבא, דבר בלתי מבורר ובלתי ידוע לחוש. אבל **דבר הבלתי ידוע לאדם, והם בלתי מבוררים, אין ראוי שיכנסו בגדר התורה, כיון שכל אחד יוכל לומר שבשכר תורה זאת יגיע לכם כך וכך.** ובשביל כך זכר התורה הטוב הגופני, במה שהוא דבר נראה וברור. ואין ראוי להזכיר בתורה שכר רוחני, שאינו מבורר לאדם והוא צריך להאמין. ודבר זה אין ראוי לתורה, רק שיהיו דבריה מבוררים, כי דבר שהוא בלתי מבורר אין שם "תורה" ראוי עליה, כיון שכל אחד יכול לחדש דברים בלתי ידועים, ולמה ישמעו... ולכך לא הזכיר בכתוב עולם הבא כלל. ואדרבא, דבר שהוא בלתי ידוע ומפורסם, **אדרבא מחליש האמונה**, כמו שאמרו 'הרוצה לשקר ירחיק עדותו...'

11. ספר העיקרים ד, לט³

ויש מי שכתב בהיתר זה, כי לפי שהגמול הרוחני הוא דבר עמוק וקשה לשכל האנושי לציירו ולהשיגו, והתורה ניתנה להמון העם עם חכמיהם ראוי שתיעד להם הגמול הגופני שהוא מושג ומצויר אצלם ואם היתה מייעדת להם הגמול הנפשי אחר שאינו מושג בחוש ואין שכלם מספיק לשער אותו ולציירו - היו מכחישים אותו, והיה זה סיבה אל נפילת התורה בכללה וביטולה...

וזה אינו מספיק כלל... שהרחקת הגשמות (מהאל) ומציאות שכל נבדל מחומר - הוא דבר בלתי מושג בחוש, ואעפ"כ **לא נמנעה התורה מלכתוב: "כי לא ראיתם כל תמונה"**, "לא תעשה לך פסל וכל תמונה" וכיוצא בזה, כדי להרחיק הגשמות ותאריה מהבורא. ואע"פ שכתבה במקום אחר "ויחזו את ה-לוהים" שהוא דבר שפשוטו טעות גמורה, **סמכה בזה על המשכילים**, ויובן להמון כפשוטו ולחכמים על דרך האמת. ואם כן, היה לו לכתוב זה ג"כ, ויובן לכל אחד ואחד כפי מדרגתו והשגתו.⁴

³ כן הקשה השל"ה הקדוש (תולדות אדם, בית אחרון, ב) והשאיר את הדברים בקושייה. ⁴ ועיין באברבנאל שם שתייך: "טענתו זאת אינה כלום, לפי שהרחקת הגשמות מה-ל ית' היא **ידיעה בשלילות** שאפשר שימסרו לכל אדם על דרך האמונה, כי אף שיהיה קשה הידיעה, יוכל לצייר שאין הקב"ה גשם. אבל עניין שכר הנפש במושגיה, ואיך תתקיים עם העונשים התוריים ותדבק בעליונים - הוא **ציור מחייב**, על דרך הקניין בעצם לא שולל, ואיך אם כן לא יסכלוהו המקצרים מאמתנו?" האברבנאל מחלק בין ידיעה שוללת - שגם ההמון יכול לקבל, לידיעה חיובית - שאין ההמון יכול להשיג בסלחותו. אולם את דברי ר"ב אין זה מתרץ, שהרי הוא השווה את עניין ההגשמה לעניין הייעודים. ובאמת לא היתה כוונתו מעולם לומר שהתורה לא ציוותה על מניעת ההגשמה. אלא שהוכיח שאע"פ שמנעה את ההגשמה, לא נמנעה מלדבר כאילו יש לאל גוף, כדי לתת מקום להבנת ההמון. וה"ה לעניין הייעודים, התורה אמרה שהייעודים הם גשמיים כדי לדחוף את ההמון לעבודת ה' ע"פ דעתם. יוצא, שהתורה נתנה מרחב לתפיסות מוטעות באמונה ואף קבעה אותם בפשט פסוקי התורה **בהתאם לאמונות טפלות של המון העם**. נראה שעל כך יצא העיקרים: "ואע"פ שכתבה במקום אחר "ויחזו את ה-לוהים" שהוא דבר שפשוטו טעות גמורה, **סמכה בזה על המשכילים** כלומר: התורה כתבה בלשון זו לא כדי לתת מקום לתפיסה המוטעת של ההמון, אלא מתוך שסמכה על החכמים שכל דבר הנוגד את השכל - יפרשוהו כמשל. ומה שההמון טועים - התורה לא חששה להם. ובייעודים הגשמיים, הרי אין הם "משלים" לשכר הרוחני, ולומר שהתורה כתבה אותם רק על צד טעותם של ההמון - א"א לומר. [ול"ד לדברי הרמב"ם במורה (ח"א, כ"ו) על התארים ש"דברה תורה כלשון בני"א", ששם התורה כוונה לאמת - שהאל שלם בכל שלמות, אלא שהשתמשה במונחים ותארים שההמון מייחס להם שלמות, כדי שההמון יתפוס שהאל שלם - הרי ששורש התפיסה אמת היא. אבל כאן הרי האמונה באל שיש לו גוף - אינה אמונה כלל, וכ"ש לדיו של הרמב"ם שכתב במורה (ח"א, ל"ו) שהמגשים - גרוע מעובד ע"ז. וכיצד התורה נתן מקום לזה? גם אין זה דומה לדברי הרמב"ם בטעמי הקרבנות, שכתב שנעשו כדי להקל על הצורך הנפשי של ישראל בעבודת האל - שבעבודת אלו אין דעה רעה, ולהיפך, האל טמן בתוך מעשים אלו חינוך נגד הע"ז. וזה פשוט.]

והנה האברבנאל כתב: "וגם בדברי הרב הגדול (=הרמב"ם) במקום הנזכר תמצא הערה מה על זה. " ובאמת דברי הרמב"ם רחוקים מדברי רבנו בחיי כרחוק מזרח ממערב. וז"ל הרמב"ם בהקדמה לפרק חלק, בקיצור: "צריכים אנו לזה בגלל חולשת שכל האדם, אשר ישים תכלית החכמה דבר אחר זולת החכמה, ויאמר: למה אלמד זאת החכמה אם לא כדי להשיג בה מה שהוא הזיה לפי האמת? וזה הוא אצל החכמים "שלא לשמה"... ואמרו עליהם השלום: "במצותיו חפץ מאוד - אמר רבי אלעזר: במצותיו ולא בשכר מצותיו"... ולפי שידעו, עליהם השלום, שזה העניין קשה מאוד, ואין כל אחד משיגו, ואם ישגו - לא יסכים עימו בתחילה, ולא יחשיבהו אמונה אמיתית; לפי שהאדם לא יעשה מעשים אלא כדי שישגי בהם תועלת או ירחיק נזק, ואם לאו - יהיה פעלו זה הבל; ואיך יאמר לבעל התורה: 'עשה אלו המעשים' ולא

12. ספר העיקרים מאמר רביעי, לט - מ

וראוי שנשתדל להתיר הספק אשר לא סרו הראשונים והאחרונים מלספק בו והוא למה לא נזכר בתורה היעוד הרוחני בפירוש כמו שנזכרו היעודים הגשמיים...

כאשר עיינו ביעודים הגשמיים שנזכרו בתורה אחד לאחד נמצא שאי אפשר שיבואו במקום ההוא יעודים רוחניים, כי היעודים שנזכרו בתורה **נמצאו כולם כוללים לכלל האומה** ... והוא מבואר, כי היעודים הכוללים לכלל האומה לא יתכן שיהיו נפשיים. שאף אם תהיה האומה בכללה צדקת וראויה לחיי העוה"ב, אי אפשר שנאמר שהרשע אשר בה יזכה לחיי העוה"ב למען חמישים הצדיקים אשר בקרבה, כי זה יהיה משפט מעוקל שיהיה הרשע הגמור אשר באומה זוכה לחיי העוה"ב והיה כצדיק הרשע. וע"כ הוא מבואר **שהיעודים הכוללים לאומה בכללה ראוי שיהיו גשמיים בהכרח**. וזה כי כאשר המדינה או האומה רובה צדיקים תמלט המדינה או האומה ההיא מן הגלות או מן הרעב או מן הדבר ובכלל מן העונשים הכוללים לפי שהטובות או הרעות הנגזרות על האומות או המדינות הן נגזרות לפי רובן כי אם רוב המדינה צדיקים נגזרים לטובה ואם רובה רשעים נגזרים לרעה וזהו שאמרו רז"ל (קדושין מ ע"ב) שהעולם נדון אחר רובו ולפעמים תנצל המדינה או האומה אף אם לא יהיו רובן צדיקים למען חמישים הצדיקים אשר בקרבה או פחות מהם כשהיו ראויין להגן עליהם מן היסורין ולפי זה הדרך אם יתאמת כי **כלל יעודי התורה הגשמיים אינן נאמרים על היחיד רק על כלל האומה** אין התפיסה עלינו כלל מדוע זכרה התורה היעודים הגשמיים כי לא זכרה אותם אלא במקום שאי אפשר לזכור היעודים הרוחניים וזהו ביעודים הכוללים לאומה בכללה שאי אפשר להיות רוחניים כמו שבארנו...

ואולם עיקר השכר האישי הפרטי לכל איש ואיש בפני עצמו לא נזכר בתורה בפירוש לא הרוחני ולא הגשמי אלא ברמז ובמקומות מעטים, והאחד מהם מה שנזכר בפרשת אחרי מות ... בפרשת ראה ... בסוף פרשת האזינו ... וכן יש להביא ראיה מהכתובים ... וכן יש להביא ראיה מהנביאים ... ודברים הרבה כאלו היינו יכולין להביא מדברי הנביאים אלא במה שכתבנו יש די להעיר על מיני הראיות שאפשר להביא מהפסוקים על השכר הרוחני.

ונתבאר מדברינו שלא נזכר בתורה השכר האישי הגשמי, כמו שחשבו רבים, אלא הרוחני הפרטי והגשמי הכללי.

תעשם', לא ליראה מעונש ה' ולא לתקוות גמולו? – זה קשה מאוד, לפי שלא כל בני האדם ישיגו האמיתות... לפיכך התירו להמון שישיארו על אמונתם מעשיית הטובות לתקוות הגמול, וההתרחקות מהרעות ליראת העונש, ויזורזו על זה... ואין ההמון מפסידיים מכל וכל בהיותם מקיימים התורה ליראת העונש ותקוות הגמול, אלא שהם בלתי שלמים. ואמנם רצו להם זה, כדי שיושג להם קניין והרגל בקיום התורה, ויעתקו אל האמת, וישבו עובדים מאהבה... הרמב"ם לא מפרש כמו רבנו בחיי את פסוקי התורה, אלא רק את הדרכות חז"ל. חז"ל התירו עבודה "שלא לשמה" – כדי שיגיעו ל"לשמה". אך אין לומר שהתורה הנצחית תלמד את ההמון דעה טיפשית שאינה נכונה. וגם חז"ל לא אמרו שעבודה שלא לשמה היא התכלית, אלא רק נתנו לזה מקום כשלב ביניים.

13. חובות הלבבות, ש"ד, ד

ומהם - כי המעשה הטוב מתחלק לשני חלקים: ממנו - נסתר, אין משקיף עליו זולת הבורא, כחובות הלבבות והדומה להן, וממנו - נראה על האברים, איננו נסתר מן הברואים, והן המצוות הנראות על האברים. והבורא, יתברך, גומל על המעשה הנראה על האברים בגמול נראה בעולם הזה, **וגומל על המעשה הצפון והנסתר בגמול נסתר**, והוא גמול העולם הבא ... והראיה על זה, כי ה-ל, יתעלה, ערב לעמו על העבודה הנראית על האברים גמול נראה מהר בעולם הזה, והוא המפורט בפרשת אם בחקותי. וכן ערב להם על העברות הנראות הגלויות עונש נראה מהר בעולם הזה, **לפי שאין להמון העם אלא מה שנראה מהמעשים, לא מה שנסתר**, והוא מה שאמר: "הנסתרות לה" - להינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם", ואמר הכתוב: "ואם העלם יעלימו עם הארץ את עיניהם מן האיש ההוא - ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו". אך העבודות והעבירות הצפונות בלב, דין גמולן על הבורא, יתברך, בעולם הזה ובעולם הבא, **על כן הניח הספר פירוש גמול העולם הבא**.

14. שם⁵

מהם - כי צורת הנפש בלעדי הגוף **אינה ידועה אצלנו**, כל שכן מה שתתענג בו או תצטער בעניין ההוא מגמול ועונש...

15. רמב"ם, הל' תשובה, פרק ח

כבר הודיעונו החכמים הראשונים, שטובת העולם הבא אין כוח באדם להשיגה על בוריה, ואין יודע גדלה ויפיייה ועצמה - אלא **הקב"ה לבדו**. ושכל הטובות שמתנבאים בהם **הנביאים** לישראל, אינן אלא לדברים שבגוף, שנהנין בהן ישראל לימות המשיח, בזמן שתשוב הממשלה לישראל, אבל טובת חיי העולם הבא - אין לה ערך ודמיון. **ולא דמוה הנביאים כדי שלא יפחתו אותה בדמיון**, הוא שישעיהו אמר: "עין לא ראתה -לוהים זולתך יעשה למחכה לו", כלומר: הטובה **שלא ראתה אותה עין נביא ולא ראה אותה אלא -לוהים**, עשה אותה ה-לוהים לאדם שמחכה לו. אמרו חכמים: "כל הנביאים כולן לא ניבאו אלא לימות המשיח אבל העולם הבא - עין לא ראתה -לוהים זולתך".

16. תפארת ישראל, נז

"אלו האנשים בשאלה זאת חשבו כי אל הנבואה - הקרוב ורחוק הוא בשווה, וייפול בגדר הנבואה על דבר שהוא רחוק לאדם. ואין הדבר כך. כי אף אם **השכל** משיג הדבר אשר הוא נעלם מאד, אבל בכוח **הנבואה** לא ייפול. ולפיכך כאשר היה רוח הקודש שורה על הנביאים, היה להודיע הדברים **אשר הם איתו במציאות**. אבל דברים אשר אינם איתו במציאות, והם עולם אחר - לא שלטה הנבואה בזה. ואף אם השכל משיג דברים הנעלמים, על זה אמרו (ב"ב יב): "חכם עדיף מנביא",

⁵ וכ"כ ראב"ע בשם רבנו האי (דברים ל"ב, ל"ט): ורבינו האי ז"ל אמר: כי לא הוצרך הכתוב לפרש דבר העוה"ב, כי היה ידוע בהעתקה. ולפי דעתי שהתורה נתנה לכל לא לאחד לבדו ודבר העוה"ב לא יבינו א' מני אלף כי עמוק הוא ושכר העוה"ב תלוי בדבר הנשמה והנה הוא חלף עבודת הלב ועבודתו להתבונן מעשה השם כי הם הסולם לעלות בו אל מעלת דעת השם.

דף מקורות

ולא ייפול בכוח הנבואה. ובפרק חלק (סנהדרין צט.): "אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא: "עין לא ראתה - לווהים זולתך" (ישעיה סד,ג).

17. שם, ו - ז

הא למדת, כי הטעמים האלו (של הרמב"ם והרמב"ן), שהם סברת הלב, כאילו מצוות התורה ה-לוהיות כ"ספר המידות" בלבד⁶ (=שבאות רק לתקן את מידות האדם) - אין בהם ממש. כי לטעם אשר פירש הרמב"ן ז"ל - אין טעם לחלק... וכך מה שפירש הרב ז"ל, שטעם המצווה לקבוע בנו הטוב שלא נתאכזר וכל המצוות הם לקבוע בנו מידות טובות וזהו עניין המצוות, גם כן אינו עולה (כי התורה היא -לוהית ולא באה לתקן את המידות החברתיות של האדם).

⁷זכור אמרנו (בפרק ו) שאי אפשר לומר שיהיו מצוות התורה על דרך שפירש הרמב"ן ז"ל - לקבוע בנו מידות טובות - כי לא תוכל לפרש כך, כי רוב מצוות - לא נדע טעמם (במה הן מתקנות המידות), ואם כן איזה דרך ישכון אור המצוות? אמנם מה שאמר (המדרש): "לא נתנה תורה, רק לצרף הבריות", אין הפירוש כי המצוות הם מצרפים האדם במה שידריך האדם עצמו במידות הטובות וההגונות, שבזה יקשה כמו שכתבנו למעלה, כי דבר זה היה הגון במצוות אשר נדע טעמם, אבל במצוות שנעלם מאיתנו טעם שלהם - לא נוכל לומר כך.

אבל המצוות בעצמם מצרפים נפש האדם, להשיב אותה אל ה"⁸.

ולכך סידר השם יתברך מצוות לא תעשה, כי על ידי סדר הזה האדם אינו יוצא מן הסדר כלל...⁹ ועוד נתייחדו (ישראל) במצוות עשה שהם רמ"ח מצוות, כי הנפש שהיא עומדת בגוף נוטה עצמה אל הטבע, והיא באמת נפש -לוהית מלמעלה, רק שהיא עומדת בגוף, (ועל כן) צריך להוציא אותה מן הטבע ולהיות לה דבקות בו יתברך. וזהו על ידי המצוות, אשר מעשה המצוות הוא לפי השכל (ה-לוהי) אשר מסודר לאדם. ועל ידי שעושה המצווה - שהוא סדר שכלי (-לוהי), יש לאדם דבקות בשכלי (=בעולם הרוחני), ויוצא מן הטבע שהאדם חומד בו, ואז יש לו דבקות בו יתברך.

וזה שאמר: "ומה אכפת להקדוש ברוך הוא בין שוחט מן הצוואר ובין שוחט מן העורף, בין אוכל טהרות ובין אוכל טמאות?" ורצה לומר, כי אין השם יתברך חפץ בשחיטה מצד השחיטה בעצמה שהוא דבר טוב (במובן הערכי והמוסרי או במובן תיקון המידות), כי מה אכפת להקדוש ברוך הוא בשחיטה בעצמה? כי אחר שהוא מפסיד הבעל חי, מה לי אם מפסידו מן הצוואר או מן העורף? אלא לא נתנה תורה (אלא) רק לצרף הבריות - כדי שיהיה מעשה האדם, כאשר נתן הסדר השכלי שלו מן השם יתברך, ודבר זה הוא צירוף וזיכור הנפש, כאשר דבק בשכלי. ואז יש לו דבקות בו יתברך.

⁶ יש להעיר שגם לרמב"ם התורה אינה רק ספר מידות אלא גם ספר מידות. לדעתו תיקון המידות הוא הכנה הכרחית לתיקון הנפש ומתן דעות נכונות, שזה הטעם למצוות רבות בתורה.

⁷ כאן מתחיל המהר"ל לבאר את שיטתו מהי תכלית המצוות ומה פירוש "לצרף".

⁸ לפי הרמב"ן מטרת מצוות הצדקה לשבר את מידת הקמצנות ולחנך את האדם לנדיבות ולדאגה לזולת וכיו"ב. לפי המהר"ל המצווה פועלת מבחינה רוחנית, לזכך את נפש האדם, כך שתוכל לצאת מההתבוססות בחומריות אל התשוקות הרוחניות.

⁹ כאן מביא ראיה משבע מצוות בני נח שכל עניינן הוא יציאה מהסדר: ששה קצוות (ארבע רוחות ומעלה ומטה) והביטול הגמור - שהיא המצווה השביעית. ובישראל - "עם ה' אשר בחר בהם ונתייחדו אל השם יתברך יותר ויותר, שיש להם נפש מיוחדת -לוהית ביותר, נתייחדו עוד במצוות לא תעשה, שהם שס"ה, כפי אשר הם מיוחדים נתייחדו יותר שלא יצאו מן הסדר הראוי". וביאר שאותן נתן ה' לאדם מיד כי אי אפשר להישאר ללא סדר. ועיין סנהדרין נח,ב, ש"קום עשה לא קא חשיב", וע"ש בטעם מצוות דינים שגם היא שב ואל תעשה - עשה משפט ואז לא יעשו עוול (רש"י שם).

כל הזכויות שמורות ©